

► 1 Álvaro Núñez Cabeza de Vaca. 2 Anunci de Pío Mollar. © EL CORREO ESPAÑOL, 29/2/1912
3 General Francisco Isidoro Resquín del Paraguai. 4 Principi de la «Relación sobre el viaje de Jaime Rasquín hecha por Alonso Gómez de Santonya», 1559. © ARXIU GENERAL D'ÍNDIES

Expedicions a Amèrica. El valencià Jaume Rasquí nascut a l'any 1517 participà en l'expedició a Amèrica del Sud d'Álvar Núñez Cabeza de Vaca. Anys després fou nomenat governador del Riu de la Plata. No té cap record en la seua ciutat nadiua, como sí tenen Cortés o Pizarro

Valencians a la recerca d'El Dorado

► València manté un monument «A la raza», amb una imatge de Pizarro, ubicat entre el Palau de la Generalitat i el que ocupa la Diputació

Un dels monuments més anacrònics que es poden trobar a València és el dedicat «A la raza», ubicat a la plaça Manises, entre el Palau de la Generalitat i el que ocupa la Diputació. Fou un projecte de l'arquitecte municipal **Emilio Rieta López**, inaugurat el 14 de juliol de 1969, que es compon d'un jardinet, una columna dòrica procedent de l'antic Hospital i una estàtua de bronze que representa **Francisco Pizarro**, l'extremenyo que «conquerí» el Perú. L'estàtua reproduïx una obra del taller de **Pío Mollar Franch**, que va fer, per encàrrec de la colònia espanyola, per a la ciutat de Piura (Perú). El monument fou inaugurat el 12 d'octubre de 1925 i encara es troba a la plaça de les Tres Cultures d'aquella ciutat. Mollar fou un mestre escultor, especialitzat en imatgeria religiosa, mort el 1953. Tingué el seu taller al carrer Sanchis Bergón, número 5 (abans anomenat del Quemadero) i al cantó dels carrers del Nord i Doctor Zamenhof, així com un establiment al carrer Saragossa, número 26. Però, per què ubicar una estàtua al «conqueridor» de Trujillo a València? Per què es manté en lloc tan privilegiat aquesta exaltació franquista tardana a un concepte tan acientífic com «la raza»?

La Corona d'Aragó tingué una participació mínima en la «conquesta» d'Amèrica. Hi ha excepcions, però, a aquesta regla. Possiblement el primer contracte formalitzat per la Corona de Castella per extreure or de les noves terres es realitzà amb el valencià **Pau Bellví**, que havia d'embarcar cap a Amèrica el 1495 amb quatre homes més «que le ayuden para lo qual ha de haver en el catar e lavar el dicho oro». També hi hagueren valencians, per exemple, al quart viatge de **Colom**, a l'expedició de **Cortés**, a la de **Juan Sebas-**

tián Elcano o a la de **Pedro de Mendoza**, que va fundar Buenos Aires el 1536, però aquesta ciutat fou abandonada poc després i refundada per **Juan de Garay** el 1580. I un altre valencià, **Jaume Rasquí** fou promogut, anys després, a governador del Riu de la Plata, encara que la seua expedició fou un fracàs.

Jaume Rasquí (Rasquín, Resquí o Resquín, segons els documents) va nàixer a València, l'any 1517. El seu pare, **Joan**, era mercader. Probablement, ell exercí també aquest ofici fins que l'any 1541, a Andalusia estant, decidí allistar-se a la segona expedició que **Álvar Núñez Cabeza de Vaca** va fer a Amèrica com «Adelantado» (cònsol). En la primera havia explorat el sud dels actuals Estats Units i el nord de Mèxic. La segona expedició tenia com objectiu arribar al Mar del Plata i remuntar els rius

Paraná i Paraguai. L'expedició de l'«Adelantado» Núñez Cabeza de Vaca arribà a la ciutat d'Asunción (ara capital del Paraguai) el març del 1542. Rasquí hagué de participar en alguna de les expedicions que el governador **Domingo Martínez de Irala** o l'«Adelantado» van fer, bé cap a llevant, fins a Iguazú, o en direcció nord-oest, endinsant-se en el Chaco. Aquestes empreses estaven atacades per l'ambició de trobar «El Dorado», una ciutat mítica on havia d'acumular-se l'or. Potser per l'ambició augmentaren les tensions entre el governador i l'«Adelantado» fins el punt que, el 25 d'abril de 1544, els oficials s'amoïnaren contra Núñez Cabeza de Vaca. Les cròniques descriuen l'escena. Els conjurats envoltaren l'«Adelantado», apuntant-lo amb les espases. El valencià Rasquí s'avançà i li posà una ballesta al pit. «Rindase luego sino le atraesare con esta vallesta». Núñez Cabeza de Vaca contestà: «Me doy por preso». Després d'onze mesos de presó, els conjurats l'embarcaren cap a Espanya. Martínez de Irala mampregué

noves expedicions. Al març de 1549, Gonzalo de Abreu, lleial a Núñez Cabeza de Vaca, prengué el poder en Asunción. Martínez de Irala el replegué quan tornà a la ciutat, recolzat, entre altres, per Rasquí i un altre valencià, **Jeroni Garato** (Guearau?).

En les notes de **Pedro de Àngelis** a la seua «Colección de Obras y Documentos» relatius al Riu de la Plata (vol. I, 1836), llegim: «Cabeza de Vaca fue absuelto; algunos de los que habían conspirado con él, fueron perseguidos, o cuando menos desgraciados, y el que le apuntó "un pasador al pecho" [Rasquí] fue destinado a gobernar la misma provincia, donde había dado un ejemplo tan escandaloso de insubordinación! He aquí un rasgo característico de la decantada sabiduría de la Corte de Madrid, en la administración de sus colonias». Efectivament, els últims dies del 1556, Rasquí arribà a Espanya i planejà una altra expedició. Viatjà a València per aconseguir suport econòmic. Hi obtingué un fiador anomenat **Joan de Boil**. Per aquesta època contragué matrimoni amb **Beatriz Medina**. Marxà a Valladolid on, sense que fóra processat per l'amoïnament contra el cònsol reial, signà el 30 de desembre de 1557 unes capitulacions amb el Consell d'Índies. Segons aquestes, Rasquí es comprometia, en el període de quatre anys, a fundar quatre poblacions, dues en la costa de Brasil i dues més a l'estuari del Paraná, amb cent veïns cadascuna, i erigir dues fortaleces. A canvi rebria 12.000 ducats, diverses rendes, exempcions de tributs i el nomenament de Governador i Capità General del Plata. Rasquí tingué dificultats per organitzar la seua expedició. Finalment, el 14 de març de 1559 partiren de Sanlúcar tres naus, anomenades «San Juan», «Jonás» i «Trinidad» o «Vizcaína». Però l'expedició fou un fracàs, entre altres factors, per les baralles entre els seus membres, de procedència molt diversa. Les cròniques parlen de conflictes entre castellans i valencians. Després d'un llarg periple i moltes penúries, Rasquí tornà a la península el 1560, a bord de la «Vizcaína», i la fiscalia li obrí un procés per incom-

pliment de les capitulacions. El procés s'allargà durant anys, període que Rasquí va malviure entre la capital castellana i València. Finalment, el 20 de juliol de 1569, el tribunal sentencià l'absolució de Rasquí. Deu dies abans, el Consell havia signat unes noves capitulacions amb el capità **Juan Ortiz de Zárate**, per les quals li adjudicava la governació del Riu de la Plata, anteriorment atorgada a Rasquí. Dos anys després la fiscalia actuava novament en contra del valencià, a propòsit d'uns deutes per la nau «Vizcaína». Això li suposà noves pèrdues econòmiques i pena de presó. Sembla que la Inquisició el relacionà també amb doctrines luteranes. Morí a la càrrec. «Se había diluido ya todo rastro de aquella soñada Nueva Valencia», escrigué el 1930 **Emili Gómez Nadal** a propòsit de l'infortuni de Rasquí.

Sembla que l'aventurer valencià tingué tres o quatre fills, i no podem descartar que tinguera descendència mestissa. **Ana**, nascuda a Asunción, contragué matrimoni amb **Sebastián de Lencinas**, el qual participà amb Juan de Garay en la fundació de la primitiva ciutat de Santa Fe, ciutat en la qual rebé terres el 1576. Un altre fill s'anomenà Juan i també fou veí d'Asunción. Un altre més, **Francisco**, fou membre del Cabildo i regidor de Santa Fe els anys 1602-1604. Aquest tingué una filla anomenada **Maria**, la filla de la qual, **Francisca**, contragué matrimoni amb **Antonio Álvarez de la Vega**, que participà en el trasllat de Santa Fe a la seua ubicació actual, que es realitzà cap a la meitat del segle XVII. I encara estan documentats més descendents notables, Rasquín o Resquín, en Santa Fe, com estudià **Manuel Ardit**. Al Paraguai hi hagué un general important, **Francisco Isidoro Resquín** (1823-1882), que ara dona nom a un municipi.

Sembla que Rasquí no té cap record en la seua ciutat nadiua, encara que sí que hi ha carrers dedicats a Pizarro, Cortés, **Núñez de Balboa** o Garay (i, per extensió, un institut té aquest nom, el meu), així com un anacrònic monument «A la raza». Estaria bé retirar l'estàtua i rebatejar la columna amb un lema més escaient.

Figura de Pizarro en el monument «A la raza». TONO GIMÉNEZ